

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Львівська політехніка”

РОМАНОВА ОКСАНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 728:745/749(477.74)(0473.5)

**СЕМАНТИКА ДЕКОРАТИВНО-ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ ВИРАЗНОСТІ
В НАРОДНІЙ АРХІТЕКТУРІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛ.)**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеській державній академії будівництва та архітектури
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: Заслужений архітектор України,
доктор архітектури, професор
Бевз Микола Валентинович,
Завідувач кафедри архітектури та реставрації
Національного університету “Львівська політехніка”

Опоненти: доктор архітектури, професор
Ричков Петро Анатолійович
професор кафедри архітектури та середовищного дизайну
Національного університету водного
господарства та природокористування

кандидат архітектури, професор
Прибєга Леонід Володимирович
професор кафедри теорії,
історії архітектури та синтезу мистецтв
Національної академії образотворчого мистецтва і
архітектури

Захист відбудеться “13” травня 2021 року о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.11 Національного університету “Львівська політехніка” (за адресою: 79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, головний корпус, ауд. 226).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету “Львівська політехніка” (за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано “13” квітня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої
ради, канд. арх., проф.

Г. П. Петришин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми

Вивчення шляхів розвитку традиційної житлової архітектури є актуальним завданням для новітньої архітектури і культури, в цілому, у зв'язку з фундаментальною проблемою втрати національної самобутності, стилістики, а також цілісності та гармонійності у відображенні художніх якостей житлового архітектурного середовища. Виникає необхідність повернення до етнічних традицій і вивчення принципів, закономірностей застосування певних канонів з метою продуманого відтворення житлової забудови з декоративно-художніми елементами – засобами виразності, здатними створити новий за смисловим наповненням і візуальним сприйняттям міський простір.

Архітектурна семантика в даному дослідженні розглядається як необхідний теоретичний метод виявлення багатовимірного художнього та інформаційно-смислового потенціалу традиційного житлового архітектурного середовища. Сучасні процеси глобалізації архітектурної творчості та культури часто приводять до створення об'єктів, позбавлених історичних регіональних рис. Проте, розвиток засобів соціальної комунікації дозволяє виходити на принципово новий рівень розв'язання ідейно-творчих завдань архітектурного формотворення і враховувати інтереси громад та завдання збереження традиційного архітектурного середовища. Тому наше дослідження полягає у вивченні закономірностей застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі. Також вважаємо, що для сучасної архітектурної практики проєктування середовища малих міст і сіл є необхідними знання з визначення інтегруючих засад, в знаходженні міжсистемних зв'язків сучасних напрямків архітектурної науки і сформованих протягом століть історичних архітектурно-художніх засобів творення житлового середовища. Це дозволить зіставити роз'єднані індивідуальні підходи і систематизувати проєктні рішення, виявити різні персоніфіковані смисли – нерозкриті значення архітектурних символів і знаків, властиві архітектурі різних етнічних груп, виявити мовну складову в сучасній архітектурній теорії та практиці. Семантика, як система правил тлумачення окремих мовних утворень, покликана виявляти смислове значення алгоритмічної мови в архітектурно-дизайнерському проєктуванні, виступаючи як засіб діалогу та проявляючись в комунікативному просторі міста; в аспекті історико-культурних зв'язків, а також в методиці архітектурно-художньої освіти.

Актуальність дослідження пов'язана також із завданнями збереження етнічної ідентичності архітектури населених пунктів або їх частин. Це завдання обумовлене

необхідністю усвідомлення етнокультурних особливостей окремих етносів Буджака на тлі глобальних процесів, що призводять до небувалої міграції населення, до асиміляції, а також до втрати колишньої стійкості багатьох соціальних громадських інституцій, до формування нових явищ масової культури.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано в рамках цільової програми розвитку соціальної інфраструктури сіл України відповідно до затвердженої Постановою Кабінету Міністрів від 30 грудня 2015 р. № 1437-р “Про схвалення концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року”, “Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку”: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1186; “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст”: Закон України від 4.03.2004 р. № 1580-IV (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 17 травня 2012 року N 4731-VI). Напрямок проведеного дослідження узгоджується з основним напрямом наукової роботи кафедри дизайну архітектурного середовища ОДАБА, а також з науковою темою кафедри архітектури та реставрації Національного університету “Львівська політехніка” – “Регенерація історичних архітектурно-містобудівних комплексів” (0116U004110).

Мета дослідження: визначити закономірності семантики¹ декоративно-художніх засобів виразності в народній архітектурі Півдня України (на прикладі Буджака) та встановити форми збереження житла кінця XIX – XX століття в етно-мистецьких традиціях.

Завдання дослідження:

- провести аналіз декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака та дослідити формоутворення народного декору;
- простежити взаємовплив архітектурно-будівельної культури найбільш численних у складі населення етнічних груп, як в архітектурно-просторовій організації садиби, так і в планувальних, конструктивних прийомах зведення житлових будинків і їх художньо-декоративних особливостях;

¹*Семантика* (від грец. Σημαντικός – позначає) – наука, що досліджує відношення мовних виразів до об'єктів, що позначаються, і змісту, що виражається; в архітектурі семантика вивчає інформаційно-сміслову структуру і знаково-символьний зміст об'єктів будівництва.

– на основі виявлених принципів визначити закономірності використання декоративно-художніх засобів виразності, користуючись семантичним інструментарієм (семантичні одиниці, категорії, зіставлення, рівні і т.д.);

– вивчити вітчизняний і зарубіжний досвід функціонування етнічних об'єктів (історичних міст-музеїв, етносіл, етномузеїв під відкритим небом, етнопарків, етнографічних центрів і комплексів тощо), що зберігають свою автентичність;

– дослідити форми збереження культурного надбання традиційної житлової архітектури Буджака – засади охорони, музеєфікації та реставрації об'єктів традиційної житлової архітектури та декоративно-художніх засобів виразності в етно-мистецьких традиціях.

Об'єктом дослідження виступає традиційна житлова архітектура малих міст та селищ Півдня України, зокрема центрального Буджака.

Предметом дослідження є семантичні характеристики декоративно-художніх засобів виразності житлових будинків / садиб.

Межі дослідження. *Хронологічні межі* охоплюють кінець ХІХ – ХХ століття. *Територіальні межі* окреслено українською частиною Буджака (історико-етнографічний підрайон Півдня України, що на південному заході Одещини). *Предметні межі* – фасади житлових будинків, а також предметно-просторове середовище садиб (більше 100 адрес об'єктів).

Науково-теоретичну базу дисертації становлять праці, авторами яких є такі провідні вітчизняні науковці, як Бевз М.В., Прибега Л.В., Тарас Я.М., Мещеряков В.В., Ксеневич М.Я., Кіссе А.І., Скрипник Г.А., Пономарьов А.П., Юрченко П.Г., Мойсеєнко З.В., Божинський Н.І., Гудченко З.С., Дубодєлова А.В., Самойлович В.П., Стоянова Г.М., Кушнір В.Г., Юрченко І.А., Лесик О.В., Ганчев О.І., Малина В.В., Кадуріна А.О., Косміна О.Ю., Ремізова О.І., Маркузон В.Ф., Легенький Ю.Г., Станкевич М.Є., Крамарчук Х.П., Величко Т.В., Макарчук С.А., Прігарін О.А., Хохол Ю.Ф., Коптева Г.Л., Крюкова І.О., Селівачов М.Р., Губогло М.М., Трошкіна О.А., Брич М.Т.

Дана робота знаходиться на стику різних областей знання: семантики, мистецтвознавства та народознавства, культурології та етнографії, і фундаментальної основи – архітектурної теорії.

Основні методи дослідження

В даному дослідженні авторкою у результаті численних експедицій у 2015–2020 рр. проведено детальне натурне обстеження житлових поселень центрального Буджака з фотофіксацією, замальовками, інтерв'юванням жителів і старожилів. Виконано основні архітектурні обміри житлових будинків і споруд, які зберегли

свою автентичність.

Для реалізації завдань дисертаційного дослідження вибрано двостадійну методику:

– на першому етапі із застосуванням здебільшого загальнонаукових методів (аналіз наукової літератури, робота з історичними першоджерелами та архівними матеріалами, проведення натурних обстежень та фотофіксації, аналіз історичної та сучасної картографії та ін.) вивчені результати попередніх вітчизняних та зарубіжних досліджень з народної архітектури, зокрема об'ємно-просторові та архітектурно-планувальні характеристики житлових будинків/садиб різних етнічних груп, проведено загальний аналіз декоративно-художніх засобів виразності традиційних житлових будинків центрального Буджака кінця XIX – XX століття, досліджено формоутворення народного декору та ін.; методом побудови інформаційної схеми фасаду, виділені декоративно-художні елементи житлових будинків, як архітектурні знаки-символи;

– на другому етапі із використанням комплексної методики формування моделі застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі (спеціального методу дослідження). При виявленні принципів застосування та визначенні закономірностей використання декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі брався до уваги індуктивний метод. Також на другому етапі застосовувались методи систематизації та узагальнення – при визначенні форм збереження історико-архітектурної спадщини на Півдні України, зокрема в Буджаку.

Наукова новизна:

– декоративно-художні засоби виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака кінця XIX – XX століття систематизовані з точки зору візуально-морфологічних особливостей, автентичності композиційної структури;

– розкрито методику історичного використання декоративно-художніх елементів, як архітектурних знаків-символів, для формування образу традиційного житлового середовища садиб індивідуального житла; виявлені та класифіковані риси подібності декору історичних архітектурних стилів та народного архітектурного декору (на прикладі житлових будинків / садиб центрального Буджака кінця XIX – XX століття). Виконано таблиці, які можуть бути застосовані для порівняльного аналізу комплексів символів (світобудови, родючості, статусних) в роботах з історії та теорії архітектури;

– виявлено відмінні риси та простежено взаємовплив архітектурно-будівельної культури представників болгарських, російських, німецьких, румунських, молдавських, гагаузьких етнічних груп та місцевого українського населення

Буджака, як в межах архітектурно-просторової організації садиби, так і за планувальними, конструктивними та декоративно-художніми прийомами рішень житлових будинків, їх деталей;

– на основі розподілу за ідейним задумом, величиною та прийомами декорування сформований семантичний інструментарій для побудови комплексної моделі застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі;

– представлені характеристики та складена класифікація народно-архітектурних етнічних об'єктів у зарубіжній та вітчизняній практиці (за статусом, територіальними особливостями, поширенням) для вирішення питань охорони, музеєфікації та реставрації об'єктів традиційної житлової архітектури та декоративно-художніх засобів виразності в етно-мистецьких традиціях Буджака.

Виконано внесок в теорію розвитку традиційної архітектури шляхом розкриття засад семантики в контексті синтезу систем архітектури, мистецтва і матеріальної предметної культури. Висвітлено значення традиційних систем декоративно-художніх засобів в архітектурі народного житла, як одного із механізмів, що ініціює в загальнокультурному розвитку процес передачі і збереження історичної пам'яті, забезпечуючи тим самим континуальність і унікальність національних досягнень.

Науково-практичне значення дослідження:

– *в науковій сфері.* Запропонована методика може бути поширена як базова при розробці подібних інструментаріїв для інших регіонів України. Алгоритм дослідження традиційного житла за комплексною методикою т.зв. архітектурного семантичного диференціалу може бути застосований для історико-теоретичних робіт в архітектурі та містобудуванні.

– *в області охорони і реставрації.* Зібраний у ході дослідження матеріал може бути використаний в практичній діяльності зі збереження пам'яток архітектури, їх музеєфікації та реставрації;

– *в проектній практиці.* Отриманий фактичний матеріал може бути впроваджений в широкому спектрі архітектурно-дизайнерської діяльності, а також культурологічної, етнокультурної та мистецтвознавчої практики. Основні висновки і положення дисертації можуть бути використані в проектній роботі з формування міських просторів, при створенні етнопарків і музеїв під відкритим небом, етнографічних центрів і комплексів, для формування експозицій музеїв народної архітектури та побуту.

– *в освітній діяльності.* Результати досліджень передбачається використовувати при створенні навчальних програм за напрямками “Реставрація”, “Архітектура”, “Дизайн архітектурного середовища”, в курсовому та дипломному

проектуванні з архітектурних дисциплін “Реставрація та реконструкція пам’яток архітектури”, “Архітектурне проектування” та ін.

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові статті та тези доповідей за темою дисертаційного дослідження опубліковано без співавторів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в наступних формах: обговорення на наукових семінарах кафедри дизайну архітектурного середовища ОДАБА, а також висвітлення результатів роботи на наукових конференціях у м. Київ, Одеса, Івано-Франківськ, Харків, Полтава, Кишинев 2018–2020 рр. (п.11-25, див. стор. 17-20).

Впровадження результатів дослідження. Результати досліджень упроваджено в навчальний процес ОДАБА на спеціалізації “Дизайн архітектурного середовища” (2020); у робочій програмі КП “Малоповерховий житловий будинок садибного типу в етнічному стилі”; в цільовій програмі зі створення етнографічних комплексів на територіях середніх шкіл (Одеська область, 2017); для проведення екскурсій в етнографічному комплексі-музеї “Фрумушика-Нова” в Одеській області (2020).

Публікації: основні положення дисертації викладені в 25 публікаціях, з них – 6 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 2 – у наукометричній базі Index Copernicus), 4 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 15 – тез доповідей.

Структура і обсяг роботи: дисертація складається зі вступу, п’яти розділів із висновками до кожного з них та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків з ілюстративним матеріалом. Обсяг дисертації 327 сторінки, з яких: 133 сторінок основного тексту, 49 сторінок списку використаних джерел з 221 позиції + окремий список використаних джерел для таблиць та ілюстрацій, а також додатків на 116 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і завдання; визначено об’єкт, предмет, межі і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та наукове значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію, публікації та структуру дисертації.

У розділі 1 **“Історіографія декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі”** висвітлено дані про стан вивченості

традиційної житлової архітектури, зокрема її декоративно-художньої виразності – в Україні, а також в Буджаку.

У підрозділі 1.1 *“Аналіз наукових джерел дослідження”* зазначено, що в основі дослідження лежать роботи, присвячені проблемам теорії архітектури/дизайну, зокрема, теорії та історії народної архітектури; питанням семантики та символіки в архітектурі, мистецтвознавства; етнокультурології та етнографії; охорони, музеєфікації та реставрації історико-культурної спадщини. Сформульовані основні наукові напрямки дослідження. Визначено проблемне поле дослідження. Доведено, що художня концепція формування традиційної житлової архітектури охоплює різні якості середовища: композиційні, стилістичні та образно-виразні. Зроблено акцент на образно-виразних якостях (семантичних), як найменш вивчених в історії та теорії традиційної житлової архітектури.

У підрозділі 1.2 *“Стан дослідженості традиційної житлової архітектури в Україні. Обґрунтування хронологічних і територіальних меж дослідження”* вивчено роботи дослідників традиційної житлової архітектури України, зосереджено увагу на народному зодчестві, етнографії та мистецтві Півдня України. Розглянуто існуючий поділ України на історико-етнографічні та архітектурно-етнографічні зони XVIII – XX ст. (Гончара І.М.), XIX – XX ст. (Макарчука С.А.), кінця XIX – поч. XX ст. (Самойловича В.П., Пономарьова А.П., Гончара І.М. та Косміної О.Ю.). Визначено та обґрунтовано межі для проведення детального дослідження.

У підрозділі 1.3 *“Стан вивченості традиційної житлової архітектури в Буджаку”* освітлено, наскільки традиційна житлова архітектура в Буджаку досліджена в даний час. Встановлено, що головними об’єктами житлової садиби, типової для буджацьких селян, з кінця XIX ст. були: житловий комплекс, господарські та виробничі споруди, половник, ток (на його місці у II пол. XX ст. розташовувались сади, городи, виноградники, проте назва збереглася), город і сад з квітником, кам’яні огорожі садиби з кованими металевими решітками поверх них. Зазначено, що в існуючій літературі відомостей про найхарактерніші декоративно-художні засоби виразності традиційних житлових будинків/садиб даного регіону недостатньо.

У підрозділі 1.4 *“Аналіз декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака”* проведений аналіз різновидів орнаментально-пластичного декору (ліпнини, викарбовування, розпису), художнього кування та різьблення за результатами натурних обстежень. Встановлено, що декоративно-художні засоби виразності можна розподілити за величиною, ідейним задумом і за прийомами декорування. Складена класифікація архітектурно-художнього декору в традиційній житловій архітектурі (на прикладі

центрального Буджака). Помічено, що пропорційні співвідношення, прийоми стилізації, композиційна структура, а також символіка традиційних житлових будинків центрального Буджака відображають міжетнічні та релігійно-побутові контакти, професійні запозичення, сімейні традиції і досягнення нового часу.

У розділі 2 **“Методика формування моделі застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі”** визначено методологічне підґрунтя дисертації. Зокрема, окреслено залежність методології дослідження від його об’єкта, предмета і поставлених завдань.

У підрозділі 2.1 *“Термінологічний апарат дослідження”* зроблено акцент на основних термінах, що застосовуються в дослідженні. Сформульовані головні ознаки народної архітектури. Висвітлено значення понять, “національний”, “етнічний”, “архітектурна семантика”, “вернакуляр” і т.д.

У підрозділі 2.2 *“Основні методи дослідження”* перелічені загальнонаукові та спеціальні, натурні та камеральні методи дослідження, що доцільно використати в даній роботі. Зазначено про вибір форми дослідження в залежності від обраного методу, спрогнозовано кінцеві результати дослідження.

У підрозділі 2.3 *“Комплексна методика формування моделі застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі”* йдеться про комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, обраних автором для досягнення мети дисертаційного дослідження. Вказано на основні кроки у застосуванні даної методики.

Розділ 3 **“Декоративно-художні засоби виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака”** присвячений багатосторонньому дослідженню виразності традиційної житлової архітектури найбільш поширених етнічних груп Буджака.

У підрозділі 3.1 *“Історико-етнографічна динаміка в Буджаку VI-XXI ст.”* встановлено, що з часів пізньої античності до нашого часу центральна частина українського Буджака часто змінювала адміністративну приналежність та свою назву. Розрахунок показав, що відносно всього складу населення, що проживає в Буджаку, найбільш численними у відсотковому відношенні з першої чверті XIX по XX століття є українці, росіяни, болгары, румуни, молдавани, гагаузи, німці (традиційна архітектура націй, чисельність яких в зазначений період становила менше 2 %, в даній роботі не розглядається). Виявлено особливості процесу заселення Буджака різними народами.

Підрозділ 3.2 “Об’ємно-просторова та архітектурно-планувальна структура традиційних житлових будинків / садиб (на прикладі центрального Буджака)” присвячений особливостям структурування традиційного житлового середовища.

Об'ємно-просторові елементи, як правило, включають: I. Житловий комплекс; II. Елементи облаштування території садиби (господарські та виробничі споруди, огорожі садиби/двору, колодязі і т.д.). Зазначено вплив природно-кліматичних факторів на об'ємно-просторову структуру житлового будинку / садиби, а також особливості історичного та соціально-культурного розвитку (образ світового древа, еволюції форм житлових будинків від початку заселення південної України до теперішнього часу). Вказано на прояв національних особливостей у розвитку архітектурно-планувальної структури в традиційній житловій архітектурі Буджака. Проаналізовано основні конструкції традиційних житлових будинків, зокрема детально позначені типи житлових будинків за матеріалом зовнішніх стін, окреслено типи дахових конструкцій, виявлено чимало різновидів горіщних вікон за формою.

У підрозділі 3.3 *“Формоутворення народного декору в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака”* йдеться про аналітичне осмислення процесу побудови декоративно-мистецьких форм в народному зодчестві.

Зазначено, що фактором об'єднання форм народного декоративно-ужиткового мистецтва та традиційної архітектури виступають: 1) схожість ідейно-творчих думок і прагнення народних майстрів надати композиційну і стилістичну цілісність всьому предметно-просторовому середовищу садиби (зокрема, в екстер'єрі та інтер'єрі житлового будинку); 2) етнічна приналежність абсолютно чітко проявляє себе через окремі форми і орнаментальні мотиви, що можуть бути розпізнані в елементах з певною символікою. Початкова форма, узята в декорі за основу, може мати зовсім різне походження – як елементи натурального природного походження (краплі дощу та роси, паростки, квіти, пшениця тощо), традиційного предметного походження (текстиль, вишивка, бахрама і т.д.), архітектурно-конструктивної генези (колони, огороження, опорні стовпчики для прив'язування худоби, хлібні печі і т.д.).

Виявлені та проаналізовані риси подібності декору в історичних класичних архітектурних стилях (ордерних системах) та народного архітектурного декору житлових будинків-садиб центрального Буджака. Визначено, що у випадку подібності, декоративні елементи найчастіше запозичувались з наступних архітектурних ордерних систем: доричного та йонічного з грецької античності, тосканського з римської античності. Трансформовані запозичення зустрічаються також з архітектурних стилів: романського і готичного стилю, ренесансу, рококо, класицизму, модерну. Розкриті змістовне наповнення декоративно-художніх елементів житлових будинків-садиб центрального Буджака кінця XIX – XX століття,

як архітектурних знаків-символів. Проведено порівняльний аналіз генези та значень комплексів символів (світобудови (65,2%), родючості (28,3%), статусних (6,5%)).

Формоутворення народного декору в традиційній житловій архітектурі показало, що між початковою формою-прототипом та кінцевим виглядом декоративного елемента (або цілісною композицією) існує своєрідний і не завжди передбачуваний зв'язок. Художній образ, що лежить в основі декоративного елемента, утворюється та трансформується поступово і, завдяки візуально-морфологічному аналізу, може бути прочитаний.

У підрозділі 3.4 *“Відмінні та схожі риси традиційних житлових будинків / садиб центрального Буджака (українців, росіян, болгар, румунів, молдаван, гагаузів, німців)”* перераховані особливості традиційних житлових будинків вищевказаних етнічних груп. Проаналізовані та проілюстровані приклади оформлення ініціалів власника, року будівництва на житлових будинках / в межах садиб. Розкрито відмінні декоративно-художні засоби виразності в етно-мистецьких традиціях, виявлені місця декоративних і колірних акцентів у загальній композиції житлового середовища українців, росіян, болгар, румунів, молдаван, гагаузів, німців. Сказано про ідентифікаційні критерії. Наведені приклади багаточисельних житлових будинків змішаного типу за національними ознаками в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака. Відзначено, що більшість схожих архітектурно-будівельних рис прослідковується в будинках у певних етномовних спільнот.

У розділі 4 **“Семантика декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі”** досліджуються питання суті семантики в традиційній житловій архітектурі.

У підрозділі 4.1 *“Поняття архітектурної семантики та розкриття інформаційно-сислового потенціалу декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака”* розкрито поняття архітектурної семантики, а також принципи застосування, трансформації семантичних елементів в етнічний архітектурно-художній простір. Особливістю архітектурного знака в традиційній житловій архітектурі є його багаторівневість, оскільки архітектурний образ завжди має свій прототип, який також представлений у вигляді знака. Отже, архітектурні знаки в традиційній житловій архітектурі будуть «метазнаками» (знаки, які пояснюють інші знаки), а розшифровуватимуться вони за допомогою «метакодів» (кодів, які розшифровують інші коди).

Наголошено на тому, що кожна деталь в системі засобів декоративно-художньої виразності містить підвладну для розшифрування ідейно-творчу думку, яка може бути розпізнана як візуально, так і текстуально. Конфігурації і окремі обриси, знаки і символи, фрагменти фасадів і деталі несуть у собі емоційно-

естетичне, цілеспрямоване і закономірне смислове навантаження, що має на меті створення певного архітектурного образу. Складено семантичний інструментарій для дослідження декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі, що включає: *семантичні одиниці* (елементи значень), *семантичні категорії* (типи значень), *семантичні системи* (комплекси значень), *семантичні принципи* (формування значень), *семантичні зіставлення* (порівняння значень), *семантичні рівні* (ієрархії значень).

У підрозділі 4.2 “*Виявлення принципів застосування декоративно-художніх засобів виразності у традиційній житловій архітектурі (на прикладі центрального Буджака)*” розподілено весь видовий склад (більше 120) унікальних за візуально-морфологічними особливостями засобів декоративно-художньої виразності на наступні семантичні категорії:

- поверхні схилів покрівлі будинку та господарських споруд, причілків, піддашків (галерей, веранд, ганку, призьб, горищних вікон), декоративні піддашки огорож садиби (16,4%);
- заповнення поверхонь огорож (садиби/дворових), стінних поверхонь (стіни, простінки, щипці, фронтони) та прорізів (дверних, віконних), кронштейнів (ганку, галерей) (24,6%);
- вздовж контурів огорож (садиби/дворових), стін та прорізів (будинку, господарських споруд, веранд), кронштейнів (ганку, галерей, горищних вікон), схилів (будинку, господарських споруд, огорож, галерей, веранд, ганку, горищних вікон) (32,8%);
- художнє завершення всіх складових будинкового комплексу. Акцентування: виділення кінця контуру (початок кута 360°), поділ контуру (створення кута 180°), оформлення кутових контурів (видозміна кута 90°) (26,2%).

Виявлені принципи формування *моделей особливого смислового значення та певної значущості, окремих смислових моделей* (Табл. 1).

У підрозділі 4.3 “*Визначення закономірностей використання декоративно-художніх засобів виразності у традиційній житловій архітектурі (на прикладі центрального Буджака)*” за допомогою індуктивного методу дослідження сформульовані результуючі дані щодо народних правил та принципів житлового будівництва.

У сприйнятті людини народна архітектура виступає системою традиційно усталених емоційно-естетичних знаків, символів, образів, форм, що знаходяться в тісному взаємозв'язку між собою. Складена триєдина система архітектурної семантики традиційного житлового будинку / садиби (на прикладі центрального Буджака) (Табл. 2). Зазначено, що організованість і впорядкування, змістовність і

різноманітність, формоутворення і художня цінність – свого роду опорні точки, що дозволяють оперувати алгоритмом створення та втілення всього предметно-просторового і архітектурно-художнього середовища традиційного житлового будинку й садиби. Розроблено алгоритм застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака кінця XIX – XX століття, виділено доцільні проєктні етапи. Встановлено, що традиційний житловий будинок – завжди результат синтезу архітектурних прототипів житла попередніх епох, його матеріальне втілення ґрунтується на багаторівневій структурі інтеграції народного досвіду багатьох поколінь, що є закономірним.

Розділ 5 **“Охорона, музеєфікація та реставрація об’єктів традиційної житлової архітектури та декоративно-художніх засобів виразності в етно-мистецьких традиціях Буджака”** присвячений зміні уявлень про значення об’єктів традиційної житлової архітектури Півдня України.

У підрозділі 5.1 *“Методи, засоби, форми охорони об’єктів традиційної житлової архітектури”* наголошено на тому, у яких кроках полягає пам’ятко-охоронна методика у сфері збереження нерухомої культурної спадщини – етнічних об’єктів традиційної житлової архітектури Буджака:

- вивчення теоретичних та практичних напрацювань світової спільноти у сфері охорони та реставрації об’єктів нерухомої культурної спадщини, народної архітектури; застосування виявлених засад на українському ґрунті;

- доповнення списку історичних населених місць України, паспортизація та складання облікових карток та паспортів об’єктів спадщини народного житла (фіксація архітектурного та предметного середовища); визначення, які об’єкти досліджуваного регіону можуть бути претендентами для інвентаризації та внесення до нововиявлених об’єктів культурної спадщини;

- картографування культурної спадщини та розробка тематичного атласу «Архітектурно-етнографічна спадщина України».

У підрозділі 5.2 *“Критерії музеєфікації етнічних об’єктів та практика їх функціонування”* визначені критерії музеєфікації для традиційної житлової архітектури. Вивчені закордонні історичні міста-музеї, етносела, етномузеї під відкритим небом, етнопарки, етнографічні центри та комплекси, а також вітчизняні етнографічні музеї під відкритим небом. Наведено класифікацію етнічних об’єктів за економіко-географічною ознакою. Проаналізовано умови та передумови розкриття їх національної самобутності і унікальності як центрів тяжіння та зосередження туристів, відзначений історико-культурний та архітектурно-художній потенціал етнічних об’єктів Європи, Азії, Америки, Австралії та Океанії, докладно проаналізовані та проілюстровані європейські об’єкти (всього розглянуто 22

зарубіжних приклади з 18 країн + 3 вітчизняних). Доведено, що комплексне дослідження міських і сільських садиб, вирішених в етнічному стилі, стає підставою для евристичних і науково-практичних робіт як широкого, так і локального масштабу, пов'язаних зі збереженням, валоризацією та просуванням культурної спадщини будь-якої нації і країни. Практика функціонування етнічних об'єктів традиційної житлової архітектури центрального Буджака повинна бути спрямована на: 1) ремісництво та народні промисли; 2) культурно-творчу діяльність; 3) пізнавально-інтелектуальну діяльність; 4) спортивно-туристичну діяльність.

У підрозділі 5.3 *“Форми збереження культурного надбання традиційної житлової архітектури: відтворення художнього образу, розробка прийомів формоутворення, реставрація об'єктів”* доведено, що кінцевою метою всього пам'яткоохоронного процесу виявлення, вивчення та збереження об'єктів культурно-історичної спадщини є вирішення низки питань їх доцільного використання, тобто активного включення до сучасного культурного контексту.

Пропозиції щодо відтворення традиційної житлової архітектури Буджака можуть бути представлені в складному переплетенні основних напрямків: збереження «живої традиції» і програмна причетність контексту; об'єднуюча роль художнього і етнічного значення об'єктів народного мистецтва; реновація історичних будівель для сучасного використання; доцільність архітектурної новації; сценарність просторової єдності і взаємозалежне співіснування з природними факторами середовища. Запропоновано розширити застосування засобів «живої музеєфікації» для створення садиб та комплексів, осередків садиб, вулиць, що презентують унікальні приклади народної архітектури та промислів регіону. Розкрито особливості виконання консерваційних, реставраційних та адаптаційних робіт на історичних об'єктах народного житла з метою їх включення у агро- та етнокультурний туризм. Розроблено методичні рекомендації зі збереження та реставрації народного житла у руслі тенденцій розвитку вітчизняної школи охорони та реставрації пам'яток.

Висвітлено та обгрунтовано, що в даний час інформаційний код в архітектурно-художньому декорі будівель може трактуватися як необхідний теоретичний метод реалізації багатовимірного художнього та інформаційно-смыслового потенціалу традиційного житлового архітектурного середовища. Розкриття цього потенціалу – в окремо взятих житлових будинках і садибах, вулицях національного значення, музеях народної архітектури під відкритим небом, етнографічних центрах чи парках, комплексах, а також ансамблях виставкових павільйонів, що відображають тематику достатку, процвітання і активного розвитку сільського господарства і промисловості країни.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено вирішення наукового завдання знаходження професійних орієнтирів в діяльності архітектора і створення теоретичного каркасу, який приводить традиційну житлову архітектуру до першооснов її формоутворення. Знайдено семантичні категорії, проведені семантичні зіставлення і збудовані семантичні рівні у виявленні принципів і визначенні закономірностей застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі (на прикладі Буджака).

Головними науковими та практичними результатами роботи є:

1. Аналіз декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі центрального Буджака показав, що їх можна поділити *за величиною*: 1. Загальний розмір (стінові + покрівельні конструкції); 2. Об'єми і форми середніх розмірів (схили, фронтони, простінки, отвори віконні та дверні); 3. Деталі (пілястри, фризи, причолини, дрібна пластика в центрі і по периметру віконних і дверних обрамлень, кронштейни та козирки, приставна візерунчаста палітурка віконних прорізів і дрібна пластика дверних полотен, охлупні); *за ідейним задумом*: 1. Прояв традиційних особливостей житлового будівництва окремих етнічних груп (житлові будинки українців, росіян, болгар, німців, румунів, молдаван, гагаузів тощо, в т. ч. змішані за національною ознакою типи будинків); 2. З присутністю елементів архітектурних стилів бароко, класицизму, модерну і т.д.; 3. Своєрідність авторської творчості невідомих народних майстрів; *за прийомами декорування*: 1. Ліпнина + викарбовування + розпис (61%); 2. Художнє різьблення (29%); 3. Художнє кування (10%); 4. Художній розпис (по 1-2 приклади на населений пункт).

2. Розкрито формування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі – від об'ємно-просторової та архітектурно-планувальної структури житлових будинків / садиб до найдрібніших деталей. Вивчено формоутворення народного декору: розкриті риси подібності декору історичних архітектурних стилів і народного архітектурного декору традиційних житлових будинків / садиб; прокласифіковані декоративно-художні елементи житлових будинків / садиб центрального Буджака кінця XIX – XX століття, як архітектурні знаки-символи; проведено порівняльний аналіз комплексів символів ((1) символи світобудови (65,2%); 2) символи родючості (28,3%); 3) статусні символи (6,5%)), вказано на особливості їх розташування на фасадах будинків / в межах садиб. На основі цього, а також з урахуванням характерної національної

символіки, перераховані відмінні риси житлових будинків буджацьких українців, росіян, болгар, румунів, молдаван, гагаузів, німців; виявлені місця декоративних і колірних акцентів в загальній композиції житлових будинків і садиб.

3. Відзначено багатоаспектність вивчення архітектурної семантики. Складено семантичний інструментарій для дослідження декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі, що включає: *семантичні одиниці* (елементи значень), *семантичні категорії* (типи значень), *семантичні системи* (комплекси значень), *семантичні принципи* (формування значень), *семантичні зіставлення* (порівняння значень), *семантичні рівні* (ієрархії значень).

4. Зазначено, що традиційний житловий будинок – завжди результат синтезу архітектурних прототипів житла попередніх епох, його матеріальне втілення ґрунтується на інтеграції народного досвіду багатьох поколінь. Встановлено, що прочитування послідовності «фаз життя» в моделі світового древа відбувається як у слов'янських народів, так і у романських, германських, багатьох інших. При порівнянні розрахованих автором %-их співвідношень між семантичними категоріями відзначена відносна подібність показників, що говорить про прагнення народних майстрів досягти гармонійності створюваного образу житлового будинку / садиби, а про візуальне врівноваження статичних та динамічних форм, в цілому.

5. Зазначено, що у сприйнятті людини народна архітектура виступає системою традиційно усталених емоційно-естетичних знаків, символів, образів, форм, що знаходяться в тісному взаємозв'язку між собою. Складена триєдина система архітектурної семантики традиційного житлового будинку / садиби. Встановлено, що організованість і впорядкування, змістовність і різноманітність, формоутворення і художня цінність – свого роду опорні точки, що дозволяють оперувати алгоритмом створення та втілення всього предметно-просторового і архітектурно-художнього середовища традиційної садиби. Сформовано алгоритм застосування декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі, виділено проектні етапи.

6. На основі 6-рівневої семантичної структуризації визначені закономірності використання декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі: №1 – відтворення моделі Всесвіту (триєдиної системи світобудови), як символу освоєного людиною життєвого простору; №2 – становлення семантично однорідних просторів у межах держави/архітектурно-етнографічних районів; №3 – застосування архітектурного ордеру (інформаційно-образний, знаково-символічний, декоративно-художній засіб виразності); №4 – формування образної мови архітектури шляхом створення контурного/кутового/площинного

акцентування; №5 – наповнення предметно-просторового середовища окремими візуальними акцентами/паузами; №6 – виділення декоративної форми, що завершує сприйняття художнього твору.

7. Встановлено, що семантичний простір в межах традиційного житлового будинку/садиби формується на взаємообумовленому зв'язку наступних понять: *ідентичності, спадкоємності, канонічності*, що складають існуючі принципи застосування декоративно-художніх засобів виразності; а також *системності, алгоритмічності, багаторівневості*, що підтверджують визначені закономірності використання декоративно-художніх засобів виразності.

8. Наведено класифікацію етнічних об'єктів із зарубіжної практики за економіко-географічною ознакою: окремі житлові будинки, села, села-музеї, вулиці національного значення, слободи, міста-музеї, етнографічні музеї, етнографічні центри/парки/комплекси, скансени, заповідники народної архітектури. Вказано, що комплексне дослідження міських і сільських садиб, вирішених в етнічному стилі, стає підставою для евристичних і науково-практичних робіт, як широкого, так і локального масштабу, пов'язаних зі збереженням, ревалоризацією і просуванням культурної спадщини. Практика функціонування етнічних об'єктів повинна бути спрямована на: 1) ремісництво та народні промисли; 2) культурно-творчу діяльність; 3) пізнавально-інтелектуальну діяльність; 4) спортивно-туристичну діяльність.

9. Підсумовано: концентрація досвіду традиційної житлової архітектури Буджака може бути представлена в складному переплетенні основних напрямків: збереження “живої традиції” і програмна причетність контексту; універсальні естетичні критерії; які об'єднують роль мистецького і історичного значення об'єктів народного мистецтва; реновація історичних будинків для сучасного використання; сценарність просторової єдності і взаємозалежне співіснування з природними факторами середовища.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Романова, О.В., 2016. Информационно-смысловый потенциал народной архитектуры Юга Украины (на примере Одесской обл.). *Проблеми теорії та історії архітектури України = Проблемы теории и истории архитектуры Украины*, 16, с.50-58.

2. Романова, О.В., 2017. Солярная символика в традиционной архитектуре

г. Татарбунары и ПГТ Сарата Одесской области. *Проблеми теорії та історії архітектури України = Проблемы теории и истории архитектуры Украины*, 17, с.81-89.

3. Романова, О.В., 2020. Національні особливості традиційної житлової архітектури в буджацькому регіоні. *Проблеми теорії та історії архітектури України = Проблемы теории и истории архитектуры Украины*, 20, с.203-210.

4. Романова, О.В., 2020. Формоутворення народного декору в традиційній житловій архітектурі слов'янських та романських народів. *Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури*, 81, 2020, с.33-41.

Статті, опубліковані в наукових вітчизняних виданнях, що включені до наукометричних баз

5. Романова, О.В., 2018. Символы земли, воды и воздуха в традиционной архитектуре г. Татарбунары и ПГТ Сарата Одесской области. *Проблеми теорії та історії архітектури України = Проблемы теории и истории архитектуры Украины*, 18, с.158-167. Index Copernicus.

6. Романова, О.В., 2019. Семантика традиционной архитектуры бессарабских болгар второй половины XX века. *Проблеми теорії та історії архітектури України = Проблемы теории и истории архитектуры Украины*, 19, с.226-234. Index Copernicus.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Романова, О.В., 2017. Інформаційно-смісловий потенціал народної архітектури Півдня України (на прикладі Одеської обл.). *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historic Fortifications*, 9, pp.227-232.

8. Романова, О.В., 2019. Об'єкти етнічної архітектури. Світова практика. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historic Fortifications*, 11, pp.203-215.

9. Романова, О.В., 2020. Национальные особенности традиционной жилой архитектуры центрального Буджака. *Arta. Seria Arte Vizuale*, 29 (1), pp.162-167.

10. Романова, О.В., 2020. Світове древо, символи родючості та статусні символи у традиційній житловій архітектурі центрального Буджаку. *Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historic Fortifications*, 13, pp.110-122.

Публікації матеріалів міжнародних конференцій

11. Романова, О.В., 2017. Інформаційно-смісловий потенціал традиційної архітектури Півдня України. В: *Проблеми збереження архітектурної спадщини*

Півдня України. Міжнародна науково-практична конференція пам. В.А. Лісенка. Одеса, Україна, 18-19 травня 2017. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 66-68.

12. Романова, О.В., 2018. Стратегии развития традиционной жилой архитектуры малых городов и ПГТ на примере Юга Украины (Одесская обл.). В: *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт). Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців.* Харків, Україна, 11-12 квітня 2018. Харків: видавництво Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова. С. 83-85.

13. Романова, О.В., 2018. Влияние культурно-ценностных ориентиров на особенности этнической архитектуры. В: *Культурная патримония: исследование, валорификация, продвижение. Міжнародна наукова конференція. Conferința Științifică Internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare», ediția AX-A.* Кишинев, Молдова, 30 – 31 травня 2018 р. INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE / ИНСТИТУТ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ. С. 188-189.

14. Романова, О.В., 2018. Семантика та композиційні особливості етноботанічних експозицій у складі дендропарків. В: *Ландшафтна архітектура в ботанічних садах і дендропарках. X Міжнародна наукова конференція.* Київ-Умань, 12-15 червня 2018. Кам'янець-Подільський: ФОП Сосин О.В. С. 110-111.

15. Романова, О.В., 2019. Перспективи інноваційного розвитку традиційної житлової архітектури в буджацькому регіоні. В: *Сучасні проблеми та перспективні напрямки інноваційного розвитку міста. Міжнародна науково-практична конференції ОДАБА.* Одеса, 11-12 квітня 2019. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 97.

16. Романова, О.В., 2019. Про особенности этнического стиля в процессе преподавания архитектурного проектирования. В: *Управління якістю підготовки фахівців. XXIV Міжнародна науково-методична конференція ОДАБА.* Одеса, 18-19 квітня 2019. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 133.

17. Романова, О.В., 2019. Перспективы развития традиционной жилой архитектуры в буджакском регионе. В: *Культурная патримония: исследование, валорификация, продвижение. Міжнародна наукова конференція. Conferința Științifică Internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare», ediția AXI-A.* Кишинев, Молдова, 29-30 жовтня, 2019. INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE / ИНСТИТУТ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ. С. 126-127.

18. Романова, О.В., 2020. Про особенности архитектурной семантики в процессе преподавания архитектурного проектирования. В: *Управління якістю*

підготовки фахівців. XXV Міжнародна науково-методична конференція ОДАБА. Одеса, 23-24 квітня 2020. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 176.

19. Романова, О.В., 2020. Типы символов в традиционной жилой архитектуре буджакского региона. В: *Культурная патримония: исследование, валорификация, продвижение. Міжнародна наукова конференція. Conferința Științifică Internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare», ediția AXII-A.* Кишинев, Молдова, 28-29 травня 2020. INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE / ИНСТИТУТ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ. С. 46.

20. Романова, О.В., 2020. Национальные особенности традиционной жилой архитектуры центрального Буджака. В: *Оцінка етнокультурної спадщини в дослідженнях та освіті. Міжнародна наукова конференція.* Видання «5-а». Кишинев, Молдова, 24 листопада 2020. INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE / ИНСТИТУТ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ. С. 98.

Публікації матеріалів всеукраїнських конференцій

21. Романова, О.В., 2017. Інформаційно-смісловий потенціал у створенні архітектурного образу. В: *Архітектурний рисунок у контексті професійної освіти. III Всеукраїнська науково-практична конференція.* Полтава, 10 листопада 2017. Полтава: видавництво Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Федьковича. С. 48-54.

22. Романова, О.В., 2018. Сучасний етнотдизайн: створення образу, прийоми формоутворення та масштаби розвитку. *Традиції та інновації у сучасному дизайні: Всеукраїнська науково-практична конференція.* Івано-Франківськ, 12 квітня 2018. Івано-Франківськ: видавництво Івано-Франківського Університету Короля Данила. С. 67-73.

23. Романова, О.В., 2019. Орнаментально-пластический декор, художественная резьба и ковка в традиционной жилой архитектуре Юга Украины (на примере Буджака). Материалы и технологии. В: *Нові матеріали і технології у будівництві. XXIX Всеукраїнська наукова конференція.* Одеса, 28-29 травня 2019. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 210 – 213.

Публікації матеріалів регіональних конференцій

24. Романова, О.В., 2018. Етносела, етномузеї під відкритим небом, етнопарки, етнографічні центри та комплекси, популярні у світовому масштабі.

В: 74-а науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу ОДАБА. Одеса, 17-18 травня 2018. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 200.

25. **Романова, О.В.**, 2019. Национальные особенности традиционной жилой архитектуры буджакского региона XIX-XX вв. В: 75-а науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу ОДАБА. Одеса, 16-17 травня 2019. Одеса: видавництво Одеської державної академії будівництва та архітектури. С. 166.

АНОТАЦІЯ

Романова О. В. Семантика декоративно-художніх засобів виразності в народній архітектурі Півдня України (на прикладі Одеської обл.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури (доктора філософії) за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса, 2021.

Вперше у вітчизняній архітектурній науці докладно досліджуються питання семантики декоративно-художніх засобів виразності в поліетнічно насиченому архітектурному контексті житлового середовища. У дисертації здійснено вирішення наукового завдання знаходження професійних орієнтирів в діяльності архітектора і створення теоретичного каркасу в області першооснов формоутворення традиційної житлової архітектури. Знайдено семантичні категорії, проведені семантичні зіставлення і збудовані семантичні рівні у виявленні принципів застосування і визначенні закономірностей використання декоративно-художніх засобів виразності в традиційній житловій архітектурі Півдня України (на прикладі центрального Буджака).

Інформаційний код трактується як необхідний теоретичний метод реалізації багатовимірного художнього та інформаційно-сислового потенціалу традиційного житлового архітектурного середовища. Відзначено історико-культурний та архітектурно-художній потенціал вітчизняних і зарубіжних етнічних об'єктів. Представлені пропозиції щодо відтворення традиційної житлової архітектури та декоративно-художніх засобів виразності в етно-мистецьких традиціях Буджака. Розкрито необхідність виконання консерваційних, реставраційних та адаптаційних робіт на історичних об'єктах народного житла з метою їх включення у агро- та етно-

культурний туризм. Розроблено основні методичні рекомендації зі збереження та реставрації народного житла у руслі тенденцій розвитку вітчизняної школи охорони та реставрації пам'яток.

Ключові слова: семантичні категорії, семантичні зіставлення, семантичні рівні, житлова архітектура, самобутність нації, традиції, декоративно-художні засоби виразності, Буджак.

АННОТАЦІЯ

Романова О. В. Семантика декоративно-художественных средств выразительности в народной архитектуре Юга Украины (на примере Одесской обл.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры (доктора философии) по специальности 18.00.01 – теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Одесса, 2021.

Впервые в отечественной архитектурной науке подробно исследуются вопросы семантики декоративно-художественных средств выразительности в полиэтнически насыщенном архитектурном контексте жилой среды. В диссертации осуществлено решение научной задачи нахождения профессиональных ориентиров в деятельности архитектора и создания теоретического каркаса в области первооснов формообразования традиционной жилой архитектуры. Найдены семантические категории, проведены семантические сопоставления и выстроены семантические уровни в выявлении принципов использования и определении закономерностей применения декоративно-художественных средств выразительности в традиционной жилой архитектуре Юга Украины (на примере центрального Буджака).

Проанализованы декоративно-художественные средства выразительности в традиционной жилой архитектуре центрального Буджака по величине, по идейному замыслу и по приёмам декорирования. Изучена объемно-пространственная и архитектурно-планировочная структура традиционных жилых домов / усадеб, а также формообразование народного декора и декоративно-художественные элементы жилых домов/усадеб центрального Буджака конца XIX – XX ст., как архитектурные знаки-символы; проведен сравнительный анализ комплексов символов (мироздания, плодородия, статусных). На основе этого, а также с учётом характерной национальной символики, перечислены отличительные особенности

жилых домов буджакских украинцев, русских, болгар, румын, молдаван, гагаузов, немцев; выявлены места декоративных и цветовых акцентов в общей композиции жилых домов и усадеб.

Далее составлен семантический инструментарий для исследования декоративно-художественных средств выразительности в традиционной жилой архитектуре, что включает: *семантические единицы* (элементы значений), *семантические категории* (типы значений), *семантические системы* (комплексы значений), *семантические принципы* (формирования значений), *семантические сопоставления* (сравнения значений), *семантические уровни* (иерархии значений).

Весь состав средств декоративно-художественной выразительности разделен на семантические категории. Сформирован алгоритм применения декоративно-художественных средств выразительности в традиционной жилой архитектуре центрального Буджака конца XIX – XX века, выделены целесообразные проектные этапы. Отмечено, что традиционный жилой дом – всегда результат синтеза архитектурных прототипов жилья предыдущих эпох, его материальное воплощение основывается на многоуровневой структуре интеграции народного опыта многих поколений. Установлено, что семантическое пространство в рамках традиционного жилого дома / усадьбы формируется как взаимообусловленная связь следующих понятий: *идентичности, преемственности, каноничности*, составляющих существующие принципы применения декоративно-художественных средств выразительности; а также *системности, алгоритмичности, многоуровневости*, подтверждающие определенные закономерности использования декоративно-художественных средств выразительности.

Отмечен историко-культурный и архитектурно-художественный потенциал отечественных и зарубежных этнических объектов, сформулированы основные направления их деятельности, проанализированы условия и факторы раскрытия национальной самобытности. В данной работе доказано, что выразительность народной жилой архитектуры всегда отражает региональные черты и уникальность. Созданы предпосылки воссоздания аутентичности и ревалоризации архитектурного наследия малых исторических городов, ПГТ, сёл и ландшафтов различных культур и наций. Практика функционирования этнических объектов традиционной жилой архитектуры Буджака должна быть направлена на: 1) ремесленничество и народные промыслы; 2) культурно-творческую деятельность; 3) познавательно-интеллектуальную деятельность; 4) спортивно-туристическую деятельность.

В настоящее время информационный код в архитектурно-художественном декоре зданий трактуется как необходимый теоретический метод реализации многомерного художественного и информационно-смыслового потенциала

традиционной жилой архитектурной среды. Раскрытие этого потенциала – в отдельно взятых жилых домах и усадьбах, улицах национального значения, музеях народной архитектуры под открытым небом, этнографических центрах/парках/комплексах, а также в ансамблях выставочных павильонов, отражающих тематику достатка и изобилия, процветания и активного развития сельского хозяйства и промышленности страны.

Глобализация, как всеобъемлющий фактор нашего времени, обуславливает не потерю региональных черт, а процесс массовой интеграции культур и цивилизаций. Семантика, как система правил толкования отдельных языковых образований, призвана выявлять смысловое значение алгоритмического языка в архитектурно-дизайнерском проектировании, выступая как средство диалога и проявляясь в коммуникативном пространстве города, в аспекте историко-культурных связей, а также в методике архитектурно-художественного образования. Диссертация имеет научно-практическое значение для широкого спектра архитектурно-дизайнерской деятельности, а также культурологической, этнокультурной и искусствоведческой практики.

Ключевые слова: семантические категории, семантические сопоставления, семантические уровни, жилая архитектура, самобытность нации, традиции, декоративно-художественные средства выразительности, Буджак, Одесская область.

ABSTRACT

Romanova O. V. Semantics of decorative and artistic means of expression in the folk architecture of the South of Ukraine (on the example of Odessa region). – *Manuscript copyright.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of architecture (doctor of philosophy) on a specialty 18.00.01 – the theory of architecture, restoration of monuments of architecture. – Odessa state academy of building and architecture, Odessa, 2021.

For the first time in domestic architectural science, the issues of semantics of decorative and artistic means of expression in the polyethnically rich architectural context of the living environment are studied in detail. The dissertation solves the scientific problem of finding professional landmarks in the activities of an architect and creating a theoretical framework that leads traditional residential architecture to the basics of its formation. Semantic categories are found, semantic comparisons are made and semantic levels are constructed in the development of principles and regularities of application of

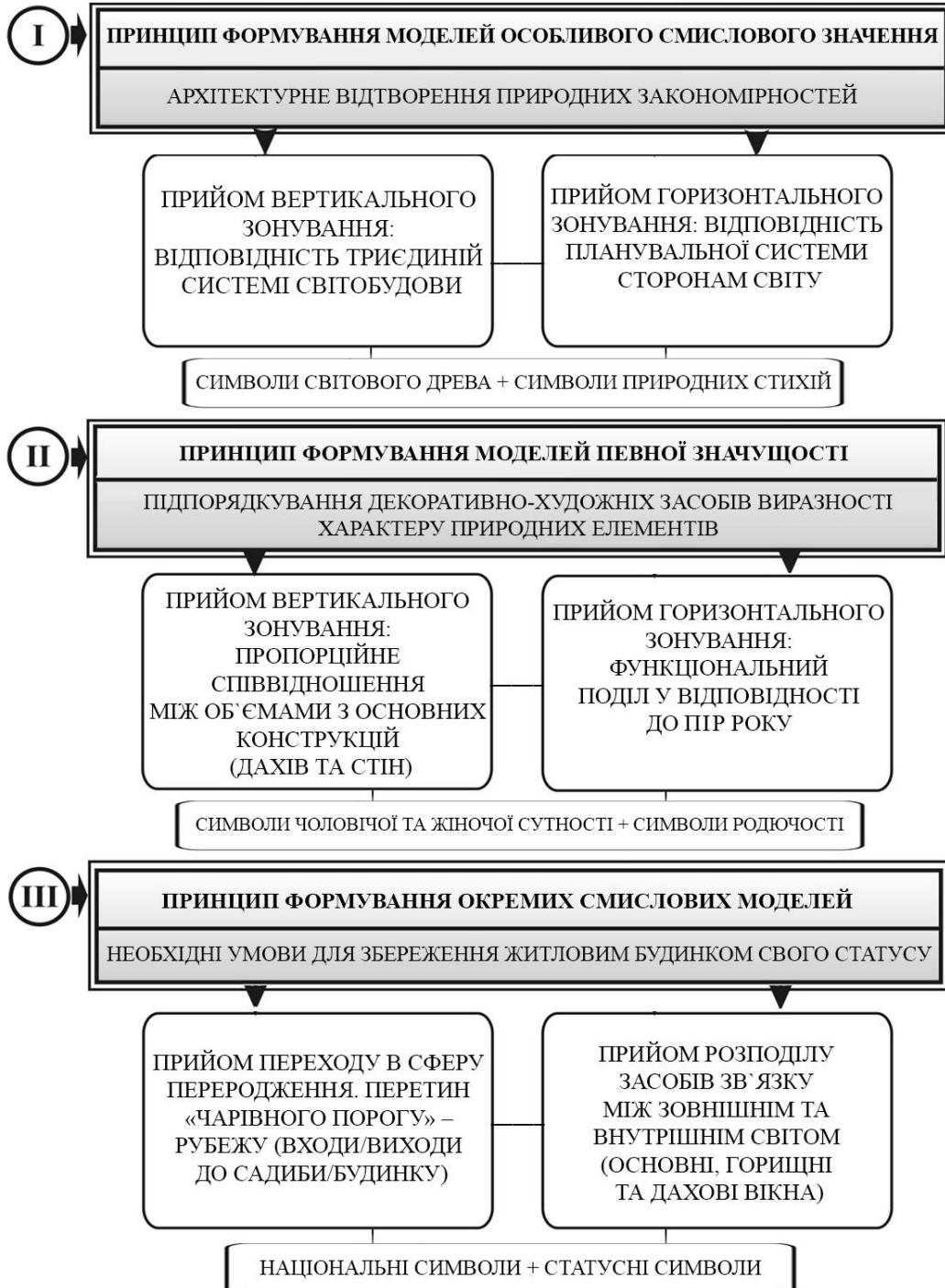
decorative and artistic means of expression in traditional residential architecture of the South of Ukraine (on the example of central Budzhak).

The information code is interpreted as a necessary theoretical method of realization of multidimensional artistic and information-semantic potential of traditional residential architectural environment. The historical-cultural and architectural-artistic potential of domestic and foreign ethnic objects is noted. Suggestions for the reconstruction of traditional residential architecture and decorative and artistic means of expression in the ethno-artistic traditions of Budzhak are presented. Peculiarities of conservation, restoration and adaptation works on historical objects of public housing for the purpose of their inclusion in agro- and ethno-cultural tourism are revealed. Methodical basic recommendations for the preservation and restoration of public housing in line with trends in the development of the domestic school of protection and restoration of monuments have been developed.

Keywords: semantic categories, semantic comparisons, semantic levels, residential architecture, identity of the nation, traditions, decorative and artistic means of expression, Budzhak.

Семантичні принципи формування моделей застосування декоративно-художніх засобів виразності у традиційній житловій архітектурі

**СЕМАНТИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ
ЗАСТОСУВАННЯ ДЕКОРАТИВНО-ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ
ВИРАЗНОСТІ У ТРАДИЦІЙНІЙ ЖИТЛОВІЙ АРХІТЕКТУРІ**

Типи символів традиційного житлового будинку/садиби у триєдиній системі архітектурної семантики
(на прикладі центрального Буджака)

Архітектура												
Матеріально-конструктивна структура				Функціонально-просторова структура				Художньо-естетична структура				*
Структурно-компоновочні знаки		Конструктивно-тектоничні знаки		Соціально-символичні знаки		Предметно-функціональні знаки		Історико-культурні знаки		Художньо-пластичні знаки		**
Об'єктна вибірка	Логічне структурування	Прийоми формоутворення	Особливості архітектоніки	Народна приналежність	Стилістичні характеристики	Предметне ідентифікування	Практичне призначення	Хронологічні рамки	Еволюційні рівні	Орнаментальні мотиви	Пластичне варіювання	
Статусні символи				Символи родючості				Символи світобудови				
Побудова конструктивної схеми із заданими геометричними параметрами				Впровадження асоціативного образу в композиційну схему				Виділення сюжетно-композиційного центру				
Інформаційно-алгоритмічна модель				Система вимірювання та пропорціонування				Умови існування і візуальна цілісність композиції				
Знакова структура свідомості				Змістовність ідейно-творчої думки				Форма інтерпретації та сприйняття				
Знак				Денотат				Концепт				***
Семантика												
* – класифікація за Дмитренком А.Ю.												
** – класифікація за Барабановим О.О.												
*** – трикутник Г.Фреге												